

Saksbehandler: Hans Arne Akerø

Referanser: KR 24/10

Saksdokumenter:

Dok.dato	Tittel	Dok.ID
03.09.2010	Dåpsliturgiforslag til KR etter BM-behandling	53773
03.09.2010	Alminnelige bestemmelser for dåp - fra KR til BM.doc	53774
06.09.2010	Dåpssynopse.doc	53805

Gudstjenestereformen - dåpsliturgi

Sammendrag

Bispemøtet har gjort en helhetlig revisjon av Kirkerådets forslag til dåpsliturgi i hovedgudstjenesten. De fleste endringene synes å være mer av liturgisk og språklig art enn av læremessig art. Svært mange av endringsforslagene er tatt til følge i det fremlagte forslag.

Vi kan ikke se at de ulike valgene i Kirkerådets og Bispemøtets dåpsliturgitekster bunner i teologisk uenighet. Tvert i mot later det til å være bred enighet om dåpsteologien slik den kommer til uttrykk i den fremlagte dåpsliturgi. Likevel er det ulike tanker om hvordan dette skal uttrykkes. En antar derfor at det ikke er nødvendig å sende saken tilbake til Bispemøtet for ny læremessig uttalelse (jfr. Regler for saksbehandling av liturgisaker, § 5).

I den innledende *dåpsforklaringen* (side 1) har Bispemøtet foretatt en forkortning av Kirkerådets tekst med de teologiske momentene om skapelse og syndefall og det kateketiske opplegget for denne. BMs tekstforslag har gitt et sterkere fokus på at dåpen gir frelse fra synd og *skyld* og fremhevet det lutherske motiv at dåpssakramentet grunner seg i *Guds ord og løfte* (lat. *promissio*). På dette punkt er det naturlig å tolke biskopenes forslag som et ønske om læremessig tydeliggjøring og konsentrasjon om hva dåpen gir.

I det fremlagte forslaget til innledende dåpsforklaring er det tatt utgangspunkt i Bispemøtets tekst. Det er foretatt to redaksjonelle endringer i denne. Dessuten er motivet om dåpen som overgang fra mørke til lys styrket ved at et tredje alternativ til *bønn ved døpefonten* er tatt inn.

I henhold til vedtak i Kirkerådet og Bispemøtet skal det også fremmes forslag til egen Ordning for dåpsgudstjeneste. Denne vil være en utvidelse av Ordningen for dåp i hovedgudstjenesten i tråd med gjeldende liturgi for egen dåpsgudstjeneste og justert i samsvar med det nye forslaget til Ordning for hovedgudstjenesten. Dette forslaget fremmes ikke for Kirkemøtet 2010, men vil bli fremmet for KM 2011.

Forslag til vedtak

1. Kirkerådet vedtar det foreliggende forslag til Ordning for dåp i hovedgudstjenesten med de endringer som fremkom i møtet. I vedtaket er det på ulike måter tatt hensyn til Bispemøtets ønsker om endringer i forhold til Kirkerådets forslag av mai 2010.
2. Kirkerådet legger til grunn at Bispemøtet ikke har læremessige innvendinger mot Kirkerådets reviderte forslag (sept 2010) og fremmer dette for Kirkemøtet 2010/2011.

Saksorientering

Kommentarer til merknadene fra Bispemøtet og de endringer som er gjort

I Mottakelse til dåp

A. Endret rubrikk om dåpssalmens plassering

Bispemøtet foreslo å sette inn aller først en rubrikk om at ”dåpen kan begynne med dåpssalme”, noe som ikke var antydning i Kirkerådets forslag. Dette er tatt til følge ved at det i form av en mer generell rubrikk angis at ”Dåpssalmen kan synges her, før skriftlesningen, før forsakelsen og trosbekjennelsen eller som avslutning på dåpshandlingen”. Ettersom BM har gått inn for å plassere dåpshandlingen etter *gloria* i gudstjenestens innledende del, antar en at det vil være mer naturlig å legge dåpssalmen andre steder enn i forkant av dåpshandlingen, slik at også disse mulighetene bør nevnes i rubrikken.

- BMs rubrikk om at det før skriftlesningen kan synges en dåpssalme, er tatt til følge, med en liten justering i formuleringen av rubrikken.

B. Åpningsord

BM har sluttet seg til Kirkerådets forslag om at dåpshandlingen alltid skal starte med ”I Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn”. Dette videreføres i det nye forslaget.

Bispemøtet har imidlertid gjort vesentlige endringer og forkortet Kirkerådets forslag til ”mottakelsesord” og ”dåpsforklaring” i innledningsdelen.

1) BM har fjernet åpningsordene: ”Vi skal feire dåp i Guds hus.” Dette kan tolkes som uttrykk for en skepsis overfor formuleringen ”feire dåp”, som også noen høringsinstanser har hatt teologiske innvendinger mot. Eller det kan handle om en skepsis mot å si med ord det som heller skal framgå av selve handlingen, som kan virke unødvendig eller pedagogiserende å si – eller et generelt ønske om å forkorte forslaget.

Til dette kan en innvende at det å legge til side uttrykket ”forrette dåp” etterlater et behov for å finne et annet verb. Det var slik ordet ”feire” kom inn. For at alle skal kunne oppfatte at dåpshandlingen begynner, kunne det være grunn til å si: ”Vi skal feire dåp i Guds hus.”

- Ut fra hensynet til mulige teologiske innvendinger er BMs endring tatt til følge og setningen ”Vi skal feire dåp i Guds hus” er tatt ut.

2) Bispemøtet flyttet de første ordene fra *dåpsforklaringen* (”Gud har skapt oss til fellesskap ...”) fram foran setningen om mottakelse av dåpsbarna/dåpskandidatene (”Med takk og glede tar menigheten imot...”). Denne endring er *ikke* tatt til følge ut fra ønsket om å skille *mottakelsen* av dåpsbarna fra selve *forklaringen* om hva dåpen gir. Ord

om menighetens mottakelse kan også oppfattes som en redusering av innholdet i den svært innholdsfulle setningen foran om at "Gud har skapt oss til fellesskap med seg".

- BMs forslag om å flytte fram setningen "Gud har skapt oss..." er *ikke* tatt til følge.

3) *Mottakelse*. Setningen "Med takk og glede tar menigheten imot.." var felles i KR's og BM's forslag, men de inneholdt noe ulike formuleringer: "som i dag bringes" (BM), "som dere (foreldre og faddere) bringer" (KR). Kirkerådets forslag betoner sterkere foreldrenes og faddernes aktive rolle og at de selv har valgt å la barnet bli døpt. Bispemøtets forslag poengterer ikke dette, er litt kortere og kan hindre en mulig opplevelse av at det skapes et skille mellom "menigheten" og "dere". Disse hensyn må veies imot mulige innvendinger mot BM's passivform: at den kan virke mindre personlig eller dialogisk, og kanskje fremmedgjørende. Dessuten foreslår BM formuleringen "for å bli døpt" i stedet for "til Gud i dåpen". Her følges BM's formulering.

- BM's forslag er tatt til følge.

C. Dåpsforklaring. Kirkerådets forslag av mai 2010 innledet dåpsforklaringen med den utførlige formuleringen "Vi er skapt til å leve i fellesskap med Gud, med hverandre og med alt det skapte". Bispemøtet endret denne til "Gud har skapt oss til fellesskap med seg". Det første forslaget sier noe sammenfattende om menneskets ulike fellesskapsdimensjoner og betoner en bredere skapelsesteologi. Dette ble i Kirkerådets forslag fulgt opp med en beskrivelse av to ulike dimensjoner ved menneskets relasjon til Gud: "Det er i Gud vi lever, beveger oss og er til. Samtidig tilhører vi en verden underlagt syndens og dødens lov." Dermed ble Guds opprettholdelse av sin skapning og syndefallsdimensjonen uttrykt. Disse formuleringene er tatt ut i BM's forslag.

Med Bispemøtets tekst er det gjort en endring av intensjonen i KR's forslag om å legge et bredt grunnlag for dåpsforståelsen i en fyldig innledende dåpsforklaring, slik mange andre kirkesamfunn har gjort. I stedet er den norske tradisjonen med kortfattede formuleringer plassert på ulike steder i dåpsliturgien langt på vei videreført.

En naturlig konsekvens av dette kan være å styrke dåpsliturgien innholdsmessig andre steder i liturgien. Det kunne ut fra høringen være behov for å uttrykke dåpen som en overgang og befrielse fra død til liv eller fra mørke til lys. En befrielsesbønn har en lang kirkelig tradisjon og er vanlig i våre søsterkirker (Sverige, Finland, Tyskland med mer), oftest i form av en bønn lagt til korstegningen. I det fremlagte forslaget er et slikt befrielsesmotiv lagt til *bønnen ved døpefonten*, hvor det er satt inn som et tredje alternativ, der dåpen beskrives som en befrielse fra mørkets makt.

D. Kommentarer til Bispemøtets forslag til dåpsforklaring

I det fremlagte *endringsforslag 1* er det gjort følgende overveielser og endringer i BM's forslag:

- 1) Setningen "Gud har skapt oss.." er flyttet tilbake til dåpsforklaringen, ut fra begrunnelsen ovenfor til *pkt C*.

- 2) Det har vært innvendt at setningsleddet ”der Gud frelser oss fra synd og skyld” i sin generelle form kan misforstås i individualistisk retning og bli oppfattet som enkeltsynder. Dette kan reise mange spørsmål i forbindelse med dåp av spedbarn. En mulig endring kunne da være å kvalifisere dette nærmere ved å ta inn ordet ”*menneskeslektens* (synd og skyld)” og tydeliggjøre det kollektive aspektet ved synden, altså arvesynden eller fellessynden. Når dette ikke er gjort i det fremlagte forslaget, er det ut fra tanken om at det allmenne ved synden og skylden allerede ligger i ordet ”oss”.
- 3) Setningsleddet ”forener oss med Kristus” er tydeliggjort til ”forener oss med *Jesus Kristus*”, simpelthen fordi det er første gang Kristusbetegnelsen brukes i dåpsliturgien og det kan være et poeng å fastholde identifikasjonen mellom ”Jesus fra Nasaret” og den oppstandne og opphøyede Kristus.

E. Kommentarer til de foreslåtte endringene i forslaget til dåpsforklaring

1) Fra Bispemøtets tekst er det tatt inn den teologiske (og lutherske) poengtering av sakramentenes karakter av å være *løfte til oss*. Også sammenstillingen av *vannet* og *ordet* som konstituerende for dåpen er viktig i luthersk sakramentsforståelse. Dessuten ivaretar BMs formulering ”frelser oss fra synd og skyld” temaet ”skyld”, som ikke var tematisert i KR's forslag av mai 2010. Det er samtidig verdt å poengtere at ordparet ”synd og skyld” ikke opptrer på en slik måte i Det nye testamente. Nærmest kommer tekster som uttrykker forsoningen i forhold til ”syndens skyld” (Heb 9,28). De tekstene som lå nærmest Bispemøtets ordbruk (Rom 8,3 og 1 Pet 3,18 - som er en dåpstekst) er endret i Bibelselskapets nye oversettelse av Det nye testamente.

Det er nærliggende å betrakte BMs formuleringer som viktige læremessige poeng fra Bispemøtets side, og er derfor tatt til følge.

2) Bispemøtets formulering ”Dåpen er et hellig mysterium” er omdiskutert.

Noen finner at dette er en god og åpnende innledning til de etterfølgende, presise forklaringene om dåpen i BMs forslag. Den uttrykker at vi ikke kan forstå dåpens gave fullt ut, slik man kan gjenkjenne bl.a. i en dåpssalme av Petter Dass: ”Men at Ånden gjør med vann, hemmelig forening, slikt går over all forstand og fornuftens mening” (NoS 612 vers 4). Ordet *mysterium* er dessuten foreslått tatt inn i Ordning for hovedgudstjeneste i forbindelse med nattverden (”Stort er troens mysterium”), og dermed allerede ”introdusert” i luthersk liturgi i sammenheng med et sakrament. I 1 Kor 4,1 knyttes også mysterium sammen med forvaltning og tjeneste (”forvaltere av Guds hemmeligheter”), noe som kanskje kan trekke i retning av å knytte dette ordet til sakramentene.

Andre mener at ordet mysterium *ikke* bør brukes om sakramentene, men kun knyttes til de frelsheshandlinger som ligger til grunn for sakramentene, som inkarnasjonen, forsoningen, oppstandelsen og Kristi gjenkomst. Når apostelen Paulus bruker dette begrepet i Ef 5,32 (gr. *mysterion*), avgrensner han seg fra å knytte dette til ekteskapet, som

han her drøfter, og presiserer at mysteriet er knyttet til ”forholdet mellom Kristus og kirken”.

I Ordning for hovedgudstjeneste er ordet mysterium heller ikke knyttet til sakramentet, men til frelsesmysteriet: ”Stort er troens mysterium. Kristus døde, Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen. Deg være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden” (jfr. 1 Tim 3,16). En kan i tillegg stille spørsmål ved om formuleringen ”Dåpen er et hellig mysterium” er slitesterk nok og om denne formuleringen, sammen med de presise definisjonene som følger den, er en heldig sammenstilling.

Andre argumenter kan nyansere begge disse hovedsynspunkt. Språklige, retoriske og kommunikasjonsmessige hensyn er viktige i en slik forklarende liturgisk tekst. I det foreliggende forslaget er Bispemøtets formulering ”hellig mysterium” beholdt.

En alternativ utgave av BMs tekst til dåpsforklaring, uten uttrykket ”Dåpen er et hellig mysterium”, kunne være:

”Gud har gitt oss livet og skapt oss til fellesskap med seg. Etter sitt ord og løfte tar Gud imot oss i den hellige dåp. Han frelser oss fra synd og skyld, forener oss med Jesus Kristus til et nytt liv og innlemmer oss i sin kristne kirke. For så høyt har Gud elsket verden...(Joh 3,16).”

- BMs forslag er tatt til følge

F. Muligheten for presten til å holde en kort tale etter dåpsforklaringen

Bispemøtet har ønsket å fjerne muligheten KR gav forrettende prest til å holde en kort tale etter dåpsforklaringen (”Eventuelt kan det her holdes en kort tale”). BMs vedtak kan ses som uttrykk for ønsket om å beholde en stram regi i dåpsliturgien, når dåp finner sted i hovedgudstjenesten. Dette anliggende deles, men det foreslås nå å stramme inn den tidligere rubrikken, uten helt å utelukke prestens mulighet til kort å si noen egenformulerte ord her: ”Presten kan her eventuelt si noe kortfattet til den aktuelle dåpshandlingen”.

- BMs forslag etterkommes i form av en ny og mer avgrensede rubrikk enn KR's tidligere forslag.

G. En alternativ tekst til Mk 10 ved dåp av store barn, unge og voksne

Bispemøtet ønsker å ta inn muligheten til å lese en av to alternative tekster (Tit 3,4-7 og Joh 3,1-5) i stedet for Mk 10 (Jesus og barna) ved dåp av store barn, unge og voksne. KR har ønsket å understreke at Mk 10-teksten ikke bare gjelder barn, men alle, uavhengig av alder. Det foreslås å gi denne fleksibilitet og følge Bispemøtet på dette punkt, også fordi BM har foreslått å ta bort muligheten til å lese en tredje dåpstekst når dåp skjer i rammen av hovedgudstjenesten.

- BMs forslag om at Tit 3,4-7 og Joh 3,1-5 settes inn som alternative tekster til Mk 10 ved dåp av store barn, unge og voksne, er tatt til følge.

H. Takkebønner

I *takkebønn 1* har BM foreslått å ta ut muligheten til å nevne dåpsbarnas/dåpskandidatens navn. Dette er tatt til følge.

Takkebønn 2 har BM foreslått å erstatte med en ny tekst som er mer forskjellig fra *takkebønn 1*. Dette er tatt til følge.

En lokalt utformet takkebønn har BM ikke ønsket å gi adgang til. I høringen om Forslaget av 2008 var det enkelte høringsinstanser som frarådet denne mulighet, eller foreslo å lage en felles mal for utformingen av en slik bønn, men ingen sterk og utbredt motstand. Muligheten til lokalt utformede bønner henger sammen med gudstjenestereformens vektlegging av stedegenhet, involvering og fleksibilitet. Kirkerådet hadde i forslaget til Alminnelige bestemmelser for hovedgudstjenesten lagt inn en bestemmelse om at "Lokalt utformet takkebønn for dåpsbarn, samlingsbønn og syndsbejelse som skal brukes *regelmessig* i gudstjenesten, skal sendes via prosten til biskopen, som tilsynsmyndighet" (C 3).

Det foreslås hermed at en lokalt formulert takkebønn ikke blir et tredje alternativ på linje med de to foreslåtte takkebønnene, men at det ved *særskilte anledninger* likevel skal være mulig med en lokalt utformet takkebønn for dåpsbarnet/dåpskandidaten. Dette er da takkebønner som det *ikke* vil være meningsfullt å gjenta regelmessig. Bestemmelsen i det tidligere forslaget til Alminnelige bestemmelser vedrørende biskopens godkjenning av slike gjentatte bønner, er derfor tatt ut av det fremlagte forslaget til Alminnelige bestemmelser. Mønsteret for utforming av en slik særskilt takkebønn vil bli tatt inn i Veiledningen til Ordning for hovedgudstjeneste.

Den foreslåtte rubrikk i dåpsliturgien lyder derfor slik:

"Ved særskilte anledninger kan det utformes en egenformulert takkebønn. Se Veiledning, s. 000".

- BMs vedtak er tatt til følge, med en justering mht lokalt utformet takkebønn.

I. Bispemøtets forslag om å utelukke en tredje lesning når dåp skjer i hovedgudstjenesten

BM foreslår at muligheten for en tredje lesetekst bortfaller når dåp forrettes i hovedgudstjenesten. I tråd med BM tas denne inn i egen ordning for dåpsgudstjeneste.

- BMs forslag er tatt til følge.

II. Dåpen

J. Bønn ved døpefonten

De to første forslagene til bønn ved døpefonten er foreslått strøket av biskopene. I stedet er det satt inn et nytt alternativ, som er identisk med dåpsbønnen i gjeldende dåpsliturgi,

med unntak av at første setning, med sin kortfattede dåpsforklaring, er tatt ut. Dette tas til følge.

BM har også foreslått å ta inn et *utdrag* av den mer omfattende og tredje bønn ved døpefonten i Kirkerådets tidligere forslag (mai 2010). Dette er fulgt opp, med den endring at formuleringen ”Send din Ånd over dåpsvannet, så *hun/han* som skal døpes..” er endret til ”Send din Ånd, så *hun/han* som skal døpes...” Den lengre dåpsbønnen har BM foreslått strøket, og dette er tatt til følge.

I tillegg er det lagt til et tredje alternativ, som har mye felles med den første bønningen, men som uttrykker dåpen som befrielse fra mørkets makt.

- BMs forslag er tatt til følge. I tillegg er det tatt inn en tredje bønn.

K. Redusering av rubrikktekster

Generelt har Bispemøtet ønsket en viss innstramming i bruken av forklarende rubrikker i hovedgudstjenesten og dels i dåpsliturgien.

- BMs ønske om å ta ut rubrikkene etter bønningen ved døpefonten er tatt til følge.

L. Den kristne forsakelse og tro

BM vil at ordet ”forsakelse” tas inn igjen i spørsmålet til foreldre og faddere. Dette bekrefter og viderefører formuleringen som KR's forslag har i oppfordringen til sammen å ”bekjenne forsakelsen og troen, som vi døper våre barn til.” At KR-forslaget ikke gjentok ordet ”forsakelse” i spørsmålet til foreldre og faddere, var ut fra tanken om at dette allerede ligger i det sammenfattende uttrykket ”den kristne tro”. For å unngå misforståelser følges BM her.

- BMs forslag er tatt til følge.

M. Bønn før korstegningen

I forbindelse med korstegningen har både KR's og BM's tekst beholdt den gamle formuleringen i dåpsliturgien, hentet fra Salme 121,8, som har vært brukt i Norge siden reformasjonstiden og tidligere: ”Gud bevare din utgang og din inngang fra nå og til evig tid” (Salme 121,8) . Opprinnelig var dette knyttet til utgangen og inngangen av templet, og gjelder fortsatt som et ord om utgang og inngang i Guds hus. Dessuten et dette et bilde på vår utgang og inngang i ulike livssammenhenger, også vår utgang og inngang av livet. Rekkefølgen med først utgang og deretter inngang kan uttrykke det kristne håpet om evig liv.

Noen høringsinstanser ønsket å legge en tydeliggjøring av frelsen i dåpen til dette leddet, og beskriver dette som ”befrielsesbønn og korstegning”, som ville kommunisere med den uro foreldrene kjenner for barnet sitt. I det fremlagte forslaget er dette befrielsesmotivet lagt til bønningen ved døpefonten (jfr. Pkt C)

N. Korsets tegn

BM vil ta ut rubrikken ”Et kors tegnes over hele barnet”. Slike anvisninger om hvordan den liturgiske handling skal utføres, legges hovedsakelig til Veiledningen og inngår ikke i selve liturgiteksten.

Underveis i prosessen har det vært diskutert om en burde styrke korstegningen ved å ta opp igjen den dåpsskikk som har vært i bruk i Den norske kirke helt siden reformasjonen og enda tidligere (fra 1100-tallet), inntil 1977-liturgien endret dette. Det er å tegne korsets tegn både på pannen og på brystet, som uttrykk for henholdsvis sinn/tanke og hjerte/følelse/vilje. I middelalderen ble korset også tegnet på munn, hender og føtter.

Noen høringsinstanser ville ha tilbake to korstegn, og ytrer seg om dette uten at dette spørsmålet var tematisert i høringsbrevet. Å synliggjøre et slikt *kroppslig* aspekt i forbindelse med selve dåpshandlingen behøver ikke betraktes utelukkende som en gammel tradisjon, men kan også argumenteres for ut fra nyere tids mentalitet og tenkemåte. I forslaget er det ikke foreslått å endre dette.

- BM er fulgt ved at rubrikk om korstegning er strøket.

O. Dette er NN, vår søster/bror i Kristus.

Bispemøtet ønsker å erstatte KR's formulering (Dette er NN, som er døpt inn i Kristi kirke og vår menighet) med formuleringen ”Dette er NN, vår søster/bror i Kristus”.

- BM's forslag er tatt til følge.

III. Livet i dåpen

P. Noen språklige endringer.

BM har gjort språklige forbedringer i rubrikken om dåpslys, i henvendelsen til menigheten (Gjennom dåpen *setter Gud* oss inn i sin verdensvide kirke) og i henstillingen til at foreldre og faddere reiser seg: ”Vil foreldre og faddere reise seg”, i stedet for: ”Vi ber foreldre og faddere reise seg”).

- BM's tekst er også her tatt til følge.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Det vises her til et samlende dokument om økonomiske og administrative konsekvenser av gudstjenestereformen.